

УДК 330: 336.73: 336.76
JEL A13

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НЕБАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В. Дранус, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0001-5617-6740

Л. Дранус, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-6427-1315

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

О. Прокопишин, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-7027-3499

Львівський національний університет природокористування

Н. Трушкіна, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-6741-7738

Приватний заклад вищої освіти

«Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова»

<https://doi.org/10.31734/economics2022.29.055>

Дранус В., Дранус Л., Прокопишин О., Трушкіна Н. Соціальна відповідальність фінансових посередників небанківського сектору на ринку фінансових послуг України в період дії воєнного стану

Фінансовий ринок зазнав значного впливу зовнішніх чинників. Прояв фінансових криз, кризи, що спричинена пандемією COVID-19, та їхніх наслідків поширився на глобальний ринок фінансових послуг, а для вітчизняних фінансових посередників та інших учасників ринку фінансових послуг значно ускладнилися умови функціонування у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення агресора на територію України. Усе це стає на перешкоді успішному розвитку ринку фінансових послуг, поліпшенню його взаємодії з іншими секторами економіки, підвищенню ефективності функціонування окремих фінансових посередників. Негативні наслідки вторгнення агресора на територію України для діяльності небанківських фінансових посередників проявляються в тому, що фінансові компанії, які надавали послуги з мікрокредитування, практично припинили свою діяльність, лізингові компанії суттєво пригальмували її, ломбарди зіштовхнулися з мародерством та розкраданням майна, страхові компанії потерпають від падіння обсягів продажів своїх продуктів.

Для того щоб ринок фінансових послуг продовжував працювати, необхідно здійснювати постійний діалог між учасниками ринку та оперативно реагувати на його потреби, що вимагає від небанківських фінансових посередників під час ведення бізнесу запроваджувати в практику принципи соціальної відповідальності, що підтверджуватиме їх надійність та сприятиме підвищенню довіри населення, а крім того, на основі соціальної відповідальності суб'єкти ринку фінансових послуг матимуть змогу підвищити ефективність своєї діяльності за рахунок соціальної спрямованості.

Виходячи з реалій сьогодення, у фокусі уваги повинен бути клієнт, його потреби, довіра, рівень захисту і сервісу, якого він потребує в ці непрості часи. Тому запровадження засад соціальної відповідальності сприятиме зміцненню віри клієнтів у майбутнє, а небанківським фінансовим посередникам допоможе дбати про клієнтів, свій персонал, адже головна мета сьогодні – не втримати обсяги портфелю чи зростання бізнесу, а забезпечити спокій, впевненість і довіру клієнтів.

Ключові слова: соціальна відповідальність, небанківські фінансові посередники, ринок фінансових послуг, воєнний стан.

Dranus V., Dranus L., Prokopyshyn O., Trushkina N. Social responsibility of the non-banking sector financial intermediaries at the financial services market of Ukraine during the period of martial law

The financial market has been significantly influenced by external factors. Manifestations of financial crises, the crisis caused by the COVID-19 pandemic and their consequences have spread to the global financial services market, and the operating conditions have become much more complicated for domestic financial intermediaries and other participants of the financial services market due to the beginning of the full-scale invasion of the aggressor to the territory of Ukraine. All these factors have created obstacles to the successful development of the financial services market, improving its interaction with other sectors of the economy, and increasing the efficiency of the individual financial intermediaries; work. The negative consequences of the aggressor's invasion to the territory of Ukraine for the activities of non-bank

financial intermediaries are manifested in suspended activities of the financial companies providing microcredit services, or almost stopped activities, leasing companies significantly slowed down their activities, pawnshops faced looting and theft of property, insurance companies suffered from a decline sales volumes of their products.

In order to support performance of the market of financial services, it is necessary to carry out a constant dialogue between market participants and respond promptly to its needs, which requires non-bank financial intermediaries to implement the principles of social responsibility in their business practices, which will confirm their reliability and contribute to increasing public trust. In addition, basing on social responsibility, the subjects of the financial services market have the opportunity to increase the efficiency of their activities due to social orientation.

Based on the current realities of today, the leading place in the focus of attention is given to the client, his needs, trust, the level of protection and service he needs in these difficult times. Therefore, the introduction of the principles of social responsibility will contribute to the faith of clients in the future, and it will help non-bank financial intermediaries to take care of clients, their staff, because the main goal today is not to maintain portfolio volumes or business growth, but to ensure peace, confidence and trust of clients.

Key words: social responsibility, non-bank financial intermediaries, financial services market, martial law.

Постановка проблеми. Діяльність фінансових посередників впливає на суспільство, в якому вони її здійснюють, та, виходячи з її специфіки, довіра виступає важливою умовою ефективного функціонування ринку фінансових послуг, а рівень можливого прибутку все більше залежить не від самих технологій надання таких послуг, а від позиціонування небанківських фінансових посередників у соціальному середовищі, що залежить від іміджу компанії чи установи, її репутації, які, своєю чергою, залежні від соціальної відповідальності.

Прояв фінансових криз, кризи, що спричинена пандемією COVID-19, та їхніх наслідків поширився на глобальний ринок фінансових послуг, а для вітчизняних фінансових посередників та інших учасників ринку фінансових послуг значно ускладнилися умови функціонування у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення агресора на територію України. Такі проблеми не сприяють підвищенню результативності діяльності ринку фінансових послуг, поліпшенню його взаємодії з іншими секторами економіки, підвищенню ефективності функціонування як окремих фінансових посередників, так фінансового ринку в цілому. Саме тому вважаємо соціальну відповідальність у такий скрутний час одним із потенційно ефективних напрямів діяльності небанківських фінансових посередників, адже вона здатна запропонувати принципово нову комбінацію чинників у процесі функціонування ринку фінансових послуг України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український ринок фінансових послуг має можливість для створення достатніх умов з метою впровадження соціальних ініціатив. Орієнтуючись на зарубіжні компанії, українські фінансові посередники мають змогу запроваджувати у свою діяльність нові ідеї та перелаштовувати її зі суто

економічної на соціально-економічну. Незважаючи на те, що ідеї соціальної відповідальності у фінансовому бізнесі почали впроваджуватися відносно недавно, вони вже охопили значну кількість фінансових посередників.

Дослідженням соціальної відповідальності в діяльності фінансових посередників займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Ван Дер Берг, О. Залетов, Ф. Котлер, Н. Лі, Т. Лункіна, які зробили чималий внесок у теоретичне обґрунтування розвитку цієї ініціативи в нашому суспільстві. Проте проблеми, що пов'язані з викликами сьогодення, потребують подальшого теоретичного та практичного розгляду, необхідність осмислення і розв'язання їх зумовила наукову й практичну актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є пошук та обґрунтування впровадження основних напрямів розвитку соціальної відповідальності в діяльності небанківських фінансових посередників України в складних умовах дії воєнного стану в державі.

Виклад основного матеріалу. Початок воєнної агресії спричинив глибоку фінансову, економічну, соціальну кризи, які матимуть довготривалі негативні наслідки для фінансового ринку України. Проте фінансові посередники намагаються протистояти воєнним викликам, при цьому велике значення мають значний запас міцності, своєчасна реакція НБУ, як регулятора ринку небанківських фінансових послуг, та взаємна робота під час попереднього здійснення реформування небанківського фінансового сектору.

Зважаючи на очікуваний масштаб реалізації фінансових ризиків та втрати банками капіталу, Національний банк тимчасово перейшов до політики регуляторного послаблення. НБУ не застосовує заходів впливу, якщо фінансові установи по-

рушують вимоги щодо достатності капіталу через негативні наслідки війни. Водночас НБУ вимагає прозорого та достовірного відображення фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Це дасть змогу впровадити реалістичний графік відновлення фінансового сектору після перемоги у війні. Доступ України до світових фінансових ринків закритий, фінансування бюджету та підтримка міжнародних резервів можливі лише завдяки фінансовій допомозі країн-партнерів. Небанківські фінансові установи мають мобілізувати власні ресурси для відновлення, вони виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Проте в усіх сегментах небанківського фінансового ринку залишаються компанії, що й надалі безперервно надають якісні послуги.

Національний банк дає змогу учасникам ринку відновитися, не застосовуючи заходів впливу за низку порушень. Водночас небанківські фінансові установи повинні мобілізувати власні ресурси для відновлення та зберігати прозорість у відображенні фінансового стану [5].

На 1 червня 2022 року на небанківському ринку працювали 145 страхових компаній, 197 ломбардів, 110 лізингових компаній та 893 фінансові компанії [2]. З метою виявлення реакції ринку небанківських фінансових посередників на нові проблеми НБУ здійснено опитування 253 респондентів (по 20 найбільших компаній – представників кожного сегмента ринку: фінансові компанії (мікрокредитні установи, факторингові компанії та гаранті), лізингодавці, ломбарди та компанії, що залучають фінансові активи із зобов'язанням щодо їх наступного повернення, та 119 страхових компаній). Для відстежування динаміки діяльності цих установ під час війни опитування проводили тричі: станом на 1 березня, 15 квітня та 1 травня 2022 року. Якщо на 1 березня та 15 квітня небанківські фінансові посередники практично призупинили свою діяльність через війну, то до 1 травня вони оговталися і почали відновлювати свою діяльність. Проте їх функціонування станом на 1 травня 2022 року супроводжується низкою проблемних питань, що пов'язані безпосередньо з операційною діяльністю та веденням бізнесу [2].

Низка проблем виникла через необхідність налагодження внутрішніх операційних процесів в умовах війни. Від того, яким чином небанківські фінансові посередники змогли прилаштуватися до нових реалій і налагодити операційну діяльність, залежить ефективність їх функціонування в майбутньому. Небанківські фінансові посередники

потерпають через часткову нестачу персоналу, адже частину їхніх співробітників було призвано до лав Збройних сил України, велика кількість працівників приєдналася до об'єднань територіальної оборони, крім того, частина кваліфікованих фахівців вимушено здійснила евакуацію в межах України або взагалі виїхала за кордон. Такі процеси призвели до виникнення іншої проблеми, адже організувати віддалену роботу працівників в умовах сьогодення досить складно, тому що виникають труднощі як операційного, так і технічного характеру.

Додаткові проблеми під час війни мають ті небанківські фінансові посередники, офіси яких розташовані в регіонах, де проходять активні бойові дії. Загроза життю персоналу та неможливість організувати робочі процеси змусили їх релокуватися до безпечніших місць або взагалі припинити свою діяльність.

Крім того, небанківські фінансові посередники зіштовхнулися з проблемами документообігу, адже виникли труднощі з доступом працівників до первинних паперових документів, час від часу виникають проблеми з електропостачанням, часто відсутнє інтернет-з'єднання. Усе це призводить до проблем з підготовкою та своєчасним поданням звітності, проведенням обов'язкового аудиту, а також знижує якість обслуговування споживачів фінансових послуг.

Ділова активність небанківських фінансових посередників знизилася порівняно з довоєнним періодом внаслідок дії низки чинників.

Суб'єкти ринку небанківських фінансових послуг зіштовхнулися з нестачею коштів, що необхідно для здійснення професійної діяльності та виконання зобов'язань перед кредиторами, крім того, значно знизилася платоспроможність клієнтів фінансових посередників, адже люди не мають коштів на поточні потреби, втратили роботу, житло. Частина позичальників не має змоги погашати позики, перебуваючи на тимчасово окупованих територіях. Як наслідок, у небанківських фінансових посередників виникли проблеми з ліквідністю (леверидж), адже кошти залучаються на короткостроковий період, а їх бізнес потребує довготермінового фінансування.

Негативні наслідки для небанківських фінансових посередників спричинені повним припиненням роботи з контрагентами країни-агресора та частковою відсутністю доступу до державних реєстрів.

Отже, проблеми, що виникли внаслідок війни, негативно позначилися на діяльності небанківських фінансових посередників, зокрема, фі-

нансові компанії, що надавали послуги з мікрокредитування, практично припинили свою діяльність. Лізингодавці, які до війни демонстрували впевнене зростання, суттєво пригальмували свою діяльність. Ломбарди, особливо ті, що розташовані на тимчасово окупованих територіях, зіштовхнулися з мародерством та розкраданням майна. Страхові компанії також потерпають від воєнних дій на території України. Враховуючи специфіку страхового бізнесу, знизилися обсяги продажів, особливо через роздрібні канали, є багато запитів від клієнтів на відтермінування чергових платежів та розірвання договорів страхування. У зв'язку з переміщеннями клієнтів, тимчасовим захопленням територій, фізичним знищенням об'єктів нерухомості, скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Проблемними є організація врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховику з метою отримання страхової виплати, виклик поліції на місце ДТП, страхові компанії зазнають значного зниження надходжень страхових платежів, мають місце обмеження в діяльності страхових компаній, що пов'язані з труднощами в організації зв'язку та роботи персоналу, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів. Усе це ускладнює здійснення страхових виплат, особливо внаслідок смерті осіб, застрахованих на окупованих територіях.

Проте, незважаючи на виникнення додаткових проблем, переважна більшість учасників ринку фінансових послуг частково оговталася від шоку війни та продовжує здійснювати свою діяльність, налагоджено роботу контакт-центрів, відновлено роботу офіційних сайтів, продовжується обслуговування клієнтів, активно укладаються нові договори.

Попри складні обставини, небанківські фінансові посередники зараз впроваджують у свою діяльність засади соціальної відповідальності бізнесу. Корпоративне управління тісно пов'язане з концепцією корпоративної соціальної відповідальності [10]. Незважаючи на дискусії в науковій літературі щодо соціальної відповідальності небанківських фінансових посередників та пов'язаних із нею концепцій, таких як соціальна ефективність, соціальна чуйність або соціальноцентричне громадянство, ця сфера все ще залишається суперечливою, мінливою, неоднозначною та важкою для досліджень [14, с. 50]. У проєкції на наслідки недавньої фінансової кризи залучення до соціальної відповідальної поведінки розглядається як

компенсація фінансовим посередникам завдяки отриманню державних коштів замість залучення капіталу від акціонерів [11, с. 218]. З цього приводу провідний спеціаліст світу з питань маркетингу Філіп Котлер визначає соціальну відповідальність як вільний вибір компанії на користь зобов'язання підвищувати добробут суспільства, реалізуючи відповідні підходи до ведення бізнесу і виділяючи для цього корпоративні ресурси [3, с. 88]. Крім зацікавленості в дослідженнях корпоративного управління, науковці були зацікавлені в дослідженні зв'язку між корпоративними соціальними показниками і різних аспектів їх практичного впровадження [9, с. 260–263; 12, с. 98–102; 13, с. 136–138]. Проте, враховуючи різноманітні підходи до основних мотивів залучення фінансових посередників до соціальної відповідальності, той факт, що не всі науковці враховували специфіку здійснення ними фінансової діяльності, застосування різних методів, заходів, моделей, галузей чи періодів часу, питання, що розглядається, залишилось неоднозначним та суперечливим. Узагальнила різноманітні інтерпретації визначення соціальної відповідальності в діяльності фінансових посередників Т. Лункіна, яка твердить, що соціальна відповідальність – це рівень підприємства, внутрішній та зовнішній прояв соціальної відповідальності, які формують локальну соціальну відповідальність, визначаючи сталий розвиток суспільства. Вона повинна враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін, як внутрішніх, так і зовнішніх, з метою підвищення якості життя суспільства, дотримання концепції та принципів соціальної відповідальності, що сприяє її більш ефективному розвитку, поліпшенню фінансових результатів, підвищенню безпеки і стійкості бізнесу [4, с. 37].

Незважаючи на війну, ринок фінансових послуг продовжує працювати. Для того щоб ця тенденція зберігалася й надалі, необхідно здійснювати постійний діалог між учасниками ринку та оперативно реагувати на його потреби, що вимагає від небанківських фінансових посередників під час ведення бізнесу запроваджувати у свою практику принципи соціальної відповідальності. Це слугуватиме індикатором їх надійності та сприятиме підвищенню довіри населення до небанківських фінансових посередників. Крім того, на основі соціальної відповідальності суб'єкти ринку фінансових послуг мають змогу підвищити ефективність своєї діяльності за рахунок соціальної спрямованості.

Заходи, які можна віднести до дефініції «соціальна відповідальність», здійснюються, пе-

редусім, регулятором ринку фінансових послуг НБУ. Зокрема, відкрито спеціальний рахунок для допомоги армії та рахунок Міністерства соціальної політики для гуманітарних потреб. Станом на 24 червня 2022 року залишок коштів на спеціальному рахунку, який Національний банк відкрив для підтримки Збройних сил України, перевищує 180 млн грн. Загалом Національний банк вже перерахував на потреби військових понад 17,3 млрд грн. Усього з дня відкриття спеціального рахунка на нього було перераховано 17,5 млрд грн в еквіваленті. Зокрема, понад 5,3 млрд грн в еквіваленті надійшло з-за кордону в іноземній валюті (долари США, євро, фунти, канадські долари, китайські юані женьміньбі, японські єни, швейцарські франки, польські злоті, австралійські долари). Кошти надходили як від громадян та підприємств в Україні, так і від міжнародної спільноти (зокрема зі США, Великобританії, Німеччини, Швеції, Фінляндії, Польщі, Швейцарії, Норвегії, Австралії, Франції, Канади, Болгарії, Гонконгу та багатьох інших країн світу). Станом на 24 червня 2022 року залишок коштів на рахунку Міністерства соціальної політики, який Національний банк відкрив для гуманітарних цілей, становить більше ніж 133 млн грн. Крім того, Міністерство соціальної політики України, що є отримувачем та розпорядником коштів, які надходять на цей рахунок, уже перерахувало з нього понад 460 млн грн для надання гуманітарної допомоги постраждалим від збройної агресії ворога. Зокрема, близько половини коштів надійшло з-за кордону в іноземній валюті (долари США, євро, фунти) [5].

Крім того, у перші дні війни НБУ запровадив низку заходів соціального спрямування, завдяки яким вдалося не тільки заспокоїти панічні настрої українців, а й зберегти довіру до фінансового сектору, завдяки чому здійснюються безготівкові розрахунки, немає черг біля банкоматів. В умовах війни НБУ пожертвував фінансовими принципами, здійснивши соціально відповідальні заходи, неприпустимі в мирний час, зокрема пряме фінансування державного бюджету за рахунок купівлі державних облігацій, а також певні податкові ініціативи, що допомогло зменшити тиск на економіку, кредитуються державні компанії оборонної промисловості та енергетичної сфери, розроблено законопроект про 100 %-ву гарантію депозитних вкладів на період дії воєнного стану, запроваджено кредитні канікули для населення щодо кредитів, розглядаються механізми покриття збитків громадян від втрати житла, яке виступало як предмет застави за власною іпотекою, що

дасть змогу уникнути соціальних проблем, на час дії воєнного стану за окремі порушення, що виникли через воєнні дії, зокрема недотримання нормативів, не застосовуватимуться заходи впливу до фінансових посередників, також продовжено строки для приведення ними своєї діяльності у відповідність до регуляторних вимог [5].

Не залишаються осторонь соціальних та гуманітарних проблем і небанківські фінансові посередники. Так, страхова компанія «ARX» за допомогою своїх акціонерів та партнерів з групи Fairfax забезпечила прийом та безкоштовне проживання українських біженців у Європі, на потреби ЗСУ та підрозділів територіальної оборони передано понад 10 млн грн, центральний офіс компанії у Торонто перерахував 1 млн \$ на гуманітарні потреби України, забезпечено безперебійну роботу всіх онлайн-сервісів [7].

Страхова компанія «Uniq» в рамках заходів щодо впровадження соціальної відповідальності створила на офіційному сайті рубрику «Під час воєнного стану», де всі чинні та потенційні клієнти можуть знайти відповіді на питання, що їх цікавлять, фінансово підтримує як ЗСУ, так і благодійні фонди, які закуповують амуніцію та медикаменти для фронту, профінансовано створення хабу для переселенців на 50 осіб у передмісті Вінниці (закуплено ковдри, матраци, посуд, засоби гігієни, інше приладдя для тимчасового перебування людей, організовано регулярне харчування), спільно з організаціями «Caritas Osterreich» та «Osterreichisches Rotes Kreuz» зібрано понад 1 млн євро для допомоги громадянам України з постраждалих регіонів [8].

Страхова компанія «Арсенал страхування», як компанія зі 100 %-вим українським капіталом, на відміну від компаній з іноземним капіталом, які нікуди не зникнуть навіть за найгіршого сценарію, адже мають змогу просто закрити український проект, стоїть перед завданням вижити, адже в березні 2022 року обсяги впали на 76 %, у квітні і травні – на 50 % порівняно з тими ж періодами 2021 року. Але, незважаючи на негативні результати діяльності, компанія здійснює заходи із соціальної відповідальності: допомагає ЗСУ коштами, купує військове спорядження, автомобілі, предмети першої необхідності [6].

Не стоять осторонь й інші небанківські фінансові посередники, низка фінансових компаній добровільно запровадила «кредитні канікули» щодо сплати відсотків за кредитами, страховики переглядають андеррайтинг у напрямі здійснення соціальної відповідальності, не збільшуючи страхових тарифів, встановлюють пільгові періоди для

сплати страхових внесків, спрощують процедуру розгляду страхових випадків, знімають часові обмеження щодо подання документів на страхове відшкодування, компанії продовжують працювати та намагаються виконувати всі взяті на себе зобов'язання, встановлюють режим роботи, де пріоритетом є особиста безпека клієнтів та персоналу, вчасно сплачують податки, організують психологічну та юридичну підтримку, використовуючи цілодобові гарячі лінії [1, с. 7].

Висновки. Поки в Україні триває війна, для більшості суб'єктів господарювання та населення в пріоритеті будуть адаптація до нових реалій та оптимізація витрат. Масштаби втрат чималі: тимчасово окуповані території, мільйони людей стали біженцями, знищено сотні виробничих підприємств, тисячі житлових будинків та автомобілів, що є знищенням страхових об'єктів. Хоча обсяги ринку фінансових послуг скоротилися, на ньому відбуваються процеси концентрації, з ринку йдуть фінансові посередники, які не витримали несприятливих зовнішніх змін. Перерозподіл фінансового ринку слугує одним із джерел зростання, адже збільшуються ринкові частки фінансових посередників, які є лідерами у своїх галузях. Крім того, посилено розвиватиметься надання послуг у режимі онлайн, активізуються та поглиблюються процеси цифровізації роботи небанківських фінансових установ, а також відкриються нові ринки збуту, зокрема у сфері мікrokредитування. Так, уже сьогодні українські вимушені переселенці, що знаходяться за кордоном, відчуваючи нестачу коштів, звертаються до європейських кредитних установ. Це дає новий поштовх для розвитку мікrokредитування – європейські та українські кредитні установи обмінюються кредитними історіями позичальників та здобувають новий досвід.

Виходячи з реалій сьогодення, у фокусі їхньої уваги залишається клієнт, його потреби, його довіра, рівень захисту і сервісу, якого він потребує в ці непрості часи. Тому запровадження засад соціальної відповідальності сприятиме зміцненню віри клієнтів у майбутнє, а небанківським фінансовим посередникам допоможе дбати про клієн-

тів, свій персонал, адже головна мета сьогодні – не втримати обсяги портфелю чи зростання бізнесу, а забезпечити спокій, впевненість і довіру клієнтів.

Бібліографічний список

1. Белянська І. Ми відчуваємо себе частиною великої родини MetLife. *Insurance Top*. 2022. № 1. С. 54.
2. Залетов О. Як працюють фінансові компанії, лізингодавці та ломбарди під час війни – результати опитування Національного банку. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/840563.html> (дата звернення: 24.06.2022).
3. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства. Київ: Стандарт, 2005. 302 с.
4. Лункіна Т. І. Соціальна відповідальність суб'єктів аграрного сектору економіки України: монографія. Миколаїв, 2018. 632 с.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 23.06.2022).
6. Офіційний сайт страхової компанії Uniq. URL: <https://uniqa.ua> (дата звернення: 24.06.2022).
7. Офіційний сайт страхової компанії ARX. URL: <https://arx.com.ua> (дата звернення: 24.06.2022).
8. Офіційний сайт страхової компанії «Арсенал страхування». URL: <https://arsenal-ic.ua/> (дата звернення: 24.06.2022).
9. Jo H., Kim H., Park K. Corporate Environmental Responsibility and Firm Performance in the Financial Services Sector. *Journal of Business Ethics*. 2015. 131 (2). P. 257–284.
10. Louche C., Van Den Berghe L. The Link Between Corporate Governance and Corporate Social Responsibility in Insurance. *Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*. 2005. 30 (3). P. 425–442.
11. Shen C.-H., Wu M.-W., Chen T.-H., Fang H. To engage or not to engage in corporate social responsibility: Empirical evidence from global banking sector. *Economic Modelling*. 2016. 55. P. 207–225.
12. Simpson W. G., Kohers T. The Link Between Corporate Social and Financial Performance: Evidence from the Banking Industry. *Journal of Business Ethics*. 2002. 35 (2). P. 97–109.
13. Soana M.-G. The Relationship Between Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance in the Banking Sector. *Journal of Business Ethics*. 2011. 104 (1). P. 133–148.
14. Wood D. J. Measuring Corporate Social Performance: A Review. *International Journal of Management Reviews*. 2010. 12 (1). P. 50–84.

Стаття надійшла 27.07.2022